

Здравко В. Грујић

Универзитет у Приштини са привременим седиштем

у Косовској Митровици

Правни факултет у Приштини са привременим седиштем

у Косовској Митровици

zdravko.grujic@pr.ac.rs

ORCID ID: 0000-0001-7433-1468

Иван Д. Милић

Универзитет у Новом Саду

Правни факултет у Новом Саду

i.milic@pf.uns.ac.rs

ORCID ID: 0000-0002-7916-5590

КОМУНИКАЦИЈА СА СПОЉНИМ СВЕТОМ КАО ПРЕДУСЛОВ РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ И СОЦИЈАЛНЕ РЕИНТЕГРАЦИЈЕ ОСУЂЕНИХ ЛИЦА*

Сажетак: Положај осуђеној лица на издржавању казне затвора детерминисан је вишеструко и зависи од бројних фактора. У основи, нормативни оквир дефиниције права, обавезе и одговорности осуђених лица на издржавању казне затвора и утврђује правила кућној рега и очекивана понашања осуђених лица у казнено-поправним заводима и окружним затворима. Њихов положај зависи и од услова у којој се извршава казна затвора и у које се лице упућује на издржавање казне, архивеконској уређења, просторних и функционалних капацитета у условима, структури осуђеничке популације,

* Рад представља резултат истраживања које финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација по Уговору са Правним факултетом Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, евиденциони број 451-03-137/2025-03/200254 од 04.02.2025. године. Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Новом Саду за 2025. годину који се финансира из средстава Министарства науке, иновација и технолошког развоја Републике Србије. Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту "Систем заштите људских права и основних слобода – стање, изазови и перспективе" који финансира Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

осуђеничке йойкулйуре, безбедностйи, йроцена сйейена ризика, йпреймана, уйврђеной йройрама йосйууања са осуђеним лицем и бројних друйих околностйи. Обим основних йрава, йособно йроширених йрава (ййодностйи) осуђених лица зависи од кайейорије која је одређена осуђеном лицу, али и чињеници која уйврђује да ли се ради о осуђеном лицу које йредсйавља део ойцйиће осуђеничке йойулације или се ради о осуђенику који сйада у йособну кайейорију осуђеника. Осйваривање йрава, йре свих йрава на комуникацију осуђених лица са сјољним свейом, несйорно йредсйавља йредуслов усйейной сйровођења йпреймана, йройрама йосйууања и осйваривања ресоцијализације, али и социјалне реинйейтрације осуђеной лица након издржане казне. Ауйори су, као лйичан насйавак рада који је анализирао йрава осуђених лица на йосейе чланова йородице и осйваривања конйакайа ван завода, корисйейи, йре свеёа, нормайивно-йравни мейод, анализирали йрава осуђених лица која се везана за комуникацију са сјољним свейом а йредвиђена су основним законима у обласйи кривично-извршой йрава и йодзаконским акйима и односе се на обе основне кайейорије осуђеничке йойулације. Цйљ рада је да укаже у којой мери осйваривање комуникације са сјољним свейом осуђеничке йойулације йредсйавља йредуслов усйейне комуникације са осуђеним, сйровођења йпреймана и йройрама йосйууања, осйваривања ресоцијализације као сврхе кажњавања, односно омоуђавања социјалне реинйейтрације у друшйивену заједницу након издржане казне.

Кључне речи: комуникација са сјољним свейом, йрава осуђених лица, казна зайвора.

УВОД

Историјски посматрано, казна затвора представља кривичну санкцију која се релативно касно појавила у регистрима кривичних санкција, с краја средњег и почетком новог века, као хуманији облик реаговања према учиниоцима кривичних дела. Њена улога, првенствено, била је да замени масовну примену смртне казне, сурова телесна кажњавања и телесно деградирање учинилаца кривичних дела и да, на другим основама у складу са промењеним друштвеним вредностима и околностима и, несумњиво, на вишем степену развоја друштва, успостави другачији основни одговор држава на најтежа кршења закона.¹ Иако су затвори, тамнице или други простори за лишавање слободе учинилаца кривичних дела познати током целе историје лудске цивилизације њихова улога је, у основи, била да се лица у њима чувају и

¹ Ashley Rubin, *History of the Prison*, In Mathieu Deflem (Ed.) *The Handbook of Social Control*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2019, 1-10.

деградирају до окончања кривичног поступка или извршења друге (смртне, телесне или деградирајуће) казне, а не да се затварањем и лишавањем слободе остварују други циљеви и сврха који се односе на кажњавање учинилаца кривичних дела.²

Међутим, казна лишења слободе у бројним кривичним законодавствима тог времена почиње да преузима примат у систему друштвене реакције на злочин и, убрзо, постаје кривична санкција која заузима централно место у регистру кривичних санкција. Промењене друштвене околности тог времена, на које је утицало више различитих фактора, указивале су и на промену колективне друштвене свести у контексту кажњавања учинилаца кривичних дела: више се није сматрало легитимним (нежним и оправданим) да се извршилац лиши живота или телесно сакати или деградира код већине кривичних дела уколико се циљ кажњавања и казнени симболизам могу остварити кроз лишавање слободе осуђеног лица које је подразумевало и губитак свих других основних права човека на слободи. Елементи додатне казнене симболике (окивање, везивање ланцима или тежак принудни рад) били су изражени у почетним фазама извршења, а у већини савремених кривичних законодавстава постоји казна лишења слободе која је лишена свих или додатних ретрибутивних елемената у поступку извршења.³

Након што је казна затвора преузела централно место у систему кажњавања и почела да се масовно изриче, појавио се проблем организовања начина њеног извршења. Први затвори, настали по угледу на енглеске радне домове (work houses/bridewells), нису имали архитектонска и функционална решења за прихват, чување, дисциплиновање, хигијену, исхрану, лечење и поступање са осуђеним лицима. Стање у првим затворима и нехуманост услова у којима се осуђена лица издржавала казну поставило је, у самом почетку њене примене, питање њене оправданости и нужности, односно питање

² И најстарија права познају затвор који је служио за изолацију и ограничавање слободе кретања људи. Историјски подаци показују да је затвор било у Месопотамији, Кини, Индији, Персији, Египту, у старој Грчкој, Риму, а касније и у средњем веку када су као тамнице коришћене разне тврђаве, подруми, бунари и сл. са неподношљивим условима живота. Зоран Стевановић, *Затворски системи у свету*, Београд, 2012, 13. Слично и у: Милан Милутиновић, *Пенолоџија*, Београд, 1992, 18.

³ Непосредни утицај на тело осуђеника, истиче Фуко, и даље је делимично присутан половином 19. века. "Свакако, казна више није била усредсређена на мучење као технику изазивања патње; њен основни циљ је да се осуђеник лиши неког добра или права. Ипак, казна у виду принудног рада или чак само затвора – дакле, простог лишавања слободе – никада није дејствовала без одређеног свог додатног елемента који погађа само тело: а то је рационасање хране, сексуална онемогућеност, батине, самица. Да ли је то нежељена али неизбежна последица затварања? Право говорећи, затварање је на сасвим изричит начин увек подразумевало одређену меру телесне патње." Мишел Фуко, *Надзирајући и кажњавајући – настанак затвора*, Сремски Карловци – Нови Сад, 1997, 19.

да ли се, према начину извршења, у том тренутку, могла сматрати хуманијом кривичном санкцијом од смртне или телесних казни.⁴

Међутим, ангажовање филантропа и најзначајнијих активиста тог времена (John Howard, Elizabeth Fry, Cesare Beccaria, Jeremy Bentham) утицало је на почетне промене услова у затворима и основу за изградњу првих организованих система извршења казне затвора. Систем ћелијског осамљења (систем самица и систем ћутања) и комбиновани (прогресивни) систем су од почетка двадесетих година и половине XIX века све до, практично, прве половине XX века,⁵ успостављали механизме у којима се од потпуне изолације (и веровања у верски преображај, грижу савести и промену понашања и вредности појединца), делимичног заједничког издржавања казне, увођења рада као облика функционалног и организовања времена, категоризације пенитенцијарних установа, првих облика индивидуализације у поступку извршења казне и увођења бодовног система, самодисциплине као облика напредовања у положају и правима осуђеника, увођења одељења за "слободњаке", омогућавања условног отпуста као фазе извршења казне, до увођења система заједничког издржавања казне и изолације осуђеника као изузетка од правила, преко основних идеја оспособљавања на живот на слободи након издржане казне отворили пут за тзв. савремени систем извршења казне затвора.

Модерни систем извршења казне затвора, који се успоставља након другог светског рата, у складу и са искуствима добре праксе у претходном периоду али и покушајима даље хуманизације у институционалном извршењу казне затвора, базира се на три основна принципа: ресоцијализације, индивидуализације и хуманог поступања са осуђеним лицима.⁶ Под великим утицајем умерене струје школе Нове друштвене одбране која као основне постулате у извршењу казни представља појмове третман и ресоцијализација, иако су идеје које односе на поправљање учинилаца кривичних дела јављају још код античких и средњовековних мислилаца и филозофа, савремени систем извршења казне затвора се, и даље, базира на идејама могуће и жељене промене понашања осуђеног лица у поступку извршења казне, усвајања социјално прихватљивих модела и образаца понашања осуђеног лица, припремања за отпуштање са издржавања казне и живот на слободи, као и успешну социјалну интеграцију у заједницу након издржане казне. У складу са изнетим, основне постулате у савременом систему извршења казне затвора

⁴ "Казна затвора је приликом настанка глорификована имајући у виду казне које је она алтернирала, првенствено смртну или телесне казне, али врло рано изазива критике и оспоравања, а касније и изражене тенденције ка њеном укидању." Здравко Грујић, *Алијерна-ише казни зајвора*, Косовска Митровица, 2020, 38.

⁵ О класичним системима извршења казне затвора видети: Рајка Млађеновић Купчевић, *Основи пенологије*, Сарајево, 1981, 94-107.

⁶ Ђорђе Игњатовић, *Криминологија*, Београд, 2023, 184-187.

чине: принцип законитости (легалитета), принцип легитимитета, принцип забране дискриминације, принцип хуманости, принцип индивидуализације и принцип заједничког издржавања казне.⁷ Нормативно регулисање положаја осуђених лица, одговорност и самодисциплина, хуманизација у поступку извршења, прилагођавање начина извршења казне личности осуђеног лица, напредовање и повољнији третман, припрема за отпуштање представљају основ функционисања савремених затворских система, оних који и даље не стављају примат на концепту нове пенологије, менаџменту у заводима и управљању ризицима.⁸

У оваквим, модерним, пенитенцијарним системима у којима се на нормативном нивоу (међународном и националним) уређују положај, права, обавезе и одговорност осуђених лица на издржавању казне затвора, права која се односе на комуникацију осуђених лица са спољним светом, несумњиво, представљају корпус оних права од чијег остваривања зависи начин комуникације са осуђеним лицем у заводу, примена третманских поступака, остваривања програма поступања, прихватања мера и механизма ресоцијализације и припремања за социјалну реинтеграцију осуђеног лица након истека казне.

1. УКРАТКО О ИДЕЈИ РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ И СОЦИЈАЛНЕ РЕИНТЕГРАЦИЈЕ ОСУЂЕНИХ ЛИЦА

У објашњењу концепта и идеје ресоцијализације осуђених лица мора се поћи од објашњења појма социјализације, како би се на једноставнији начин разумела идеја преваспитавања у оквирима пенитенцијарног система. Не постоји универзалан и јединствен појам социјализације јер су објашњења појма дата у више различитих наука које се баве човеком и друштвом. У психологији, појам социјализације подразумева ”процес у току које индивидуум – у интеракцији са својом социјалном средином – усваја знања, вештине, навике, ставове, вредносне и друге спознаје, које су јој потребне за успешно функционисање у средини у којој живи” или као ”процес којим човек развија функције неопходне за пасивно и активно учествовање у друштвеним односима”, или у социологији, као ”процес којим новом члану друштва бивају пренесене вредности, норме, ставови, културне тековине и шире друштвено искуство претходних генерација неке друштвене групе или друштва у целини” или као ”сложен процес помоћу којег се врши прелаз из биолошке организације новорођенчета у психолошку организацију, која се назива ”ја”

⁷ Слободанка Константиновић-Вилић, Миомира Костић, *Пенологија*, Ниш, 2011, 149-150.

⁸ Malcolm M. Feeley and Jonathan Simon, *The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and Its Implications*, *Criminology*, Vol. 30, No. 4, 1992, 449-472.

и означава поред способности да се живи у заједници с другим и способност да се изрази сопствена индивидуалност”.⁹

Уколико се схваћена на овај начин разуме као редован процес у развоју личности и интеракцији појединаца у друштвеној заједници, онда се процес ресоцијализације мора разумети као процес поновног учења и прихватања ставова, норми, вештина, правила и понашања појединца у затворској установи. Вршење кривичних дела, у основи, осим што потврђује постојање одређених криминогених детерминанти у понашању учиниоца, истовремено указује на недостатак у социјално-нормативној сфери одређене личности. За велики број осуђених лица у затворским установама процес ресоцијализације представља основу третмана и поступања јер се једино прихватањем друштвено прихватљивих норми и образаца понашања лице може укључити у заједницу након издржане казне и постати њен пуноправан (користан) члан. Ресоцијализација у пенолошком смислу подразумева поновну социјализацију личности осуђеног у затворској установи због испољеног друштвено неприхватљивог модела понашања кроз вршење кривичних дела. Иако се може сматрати контрадикторним да се учење условима живота на слободи обавља у тоталитарној установи (затворском систему), предуслов поступања представља са осуђеним лицем представља потреба успостављања новог система социјализације осуђеног лица или елиминисања недостатака у вредносном систему (претходна социјализација).

Ресоцијализација схваћена као идеја да је циљ казне преваспитавање преступника и његово оспособљавање да поштује друштвене норме, да би се на тој основи поново укључио у заједницу и постао њен користан члан. Заступници идеје ресоцијализације, на основу каузалистичког приступа који сугерише да се поступање са осуђеником усмери на отклањање узрока преступничке делатности, истичу да се узрок налази у неприлагођености лица и због тога пред казну лишења слободе постављају захтев да осуђеника оспособи за живот на слободи. Лишење слободе треба да служи ”учењу слободе” како би преступник после издржане казне био не само жељан, већ и способан да живи поштујући закон и да се стара о својим потребама.¹⁰ Идеја ресоцијализације детерминисана је различитим третманским поступцима према осуђеним лицима у заводу. У савременој пенолошкој пракси примењују се различити облици институционалног третмана осуђеника, за које се сматра да имају ефекте у процесу преваспитања. У зависности од концепције на којој се затворски систем темељи, постоје и различити облици третмана, према Милутиновићу: (а) морално-педагошко васпитање и образовање осуђеника; (б) радно и професионално оспособљавање; (в) организовање слободног

⁹ Драган Крстић, *Психолошки речник*, Београд, 1988, 575; Бранислава Кнежић, *Образовање и ресоцијализација*, Београд, 2001, 30 према: Слободанка Константиновић-Вилић, Миомира Костић, *op. cit.*, 151-152.

¹⁰ Ђорђе Игњатовић, *op. cit.*, 185.

времена (осуђеничка доколица); (г) учешће осуђеника у свом преваспитању; (д) награђивање и кажњавање осуђеника; (ђ) приближавање осуђениковог третмана условима живота на слободи и (з) примена психотерапије и групне терапије.¹¹ Поред наведених облика третмана, према осуђеницима се примењују и други видови третмана, у зависности од потреба које се укажу у раду са осуђеним лицима. Често се примењују и нови, експериментални видови третмана, настали као комбинација постојећих и третмана из других области, попут медицине и сл. Третман осуђених се може разврстати према разним критеријима,¹² а циљ примене свих третманских мера и поступака је остваривање ресоцијализације као сврхе извршења казне затвора.

Процес ресоцијализације, иако ограничен бројним потешкоћама у спровођењу и реализацији, за циљ има успешну социјалну реинтеграцију осуђеног лица у заједницу и у директној је вези са припремом осуђеника за отпуштање и пружањем постпеналне помоћи. Показатељ ефикасности извршења и остварене ресоцијализације осуђеног лица јесте степен поврата и пенолошког поврата, односно поновно вршење кривичних дела од стране лица након издржане казне или поновног враћања на издржавање казне затвора. Због тога пресудну улогу у социјалној реинтеграцији лица након издржане казне има комуникација и одржавање контаката са лицима ван завода за време док се лице налази на издржавању казне. Бројни проблеми који се могу појавити након изласка из установе а тичу се настављања или успостављања јаким породичних и пријатељских односа, проналажења запослења, одговарајућег смештаја, психо-социјалне подршке и помоћи, разумевања и подршке од стране уже заједнице, одсуства или умањења ефеката стигматизације лица од стране непосредног окружења, без обзира на успешан процес ресоцијализације у највећој мери зависе од контакта које је лице остваривало са лицима на слободи за време издржавања казне. Због тога се у наставку рада посебно бавимо нормативном страном права осуђеног лица на комуникацију са спољним светом, уз напомену да су се аутори посебно бавили питањима права на посете, као можда и кључним правом, за остваривање контаката и веза са члановима породице.

2. ПРАВА ОСУЂЕНИХ ЛИЦА НА КОНТАКТ И КОМУНИКАЦИЈУ СА СПОЉНИМ СВЕТОМ

Осуђени који издржава казну затвора у казненом заводу по правилу је стално је у непосредном контакту са другим *осуђеним лицима*.¹³ Такође, они

¹¹ Милан Милутиновић, *op. cit.*, 127-145.

¹² Јасмина Играчки, *Ефекти затвора у ресоцијализацији осуђеника*, Београд, 2022, 84.

¹³ На пример, није у непосредном контакту за време док је у самици на извршењу дисциплинске мере.

су у непосредном контакту са радницима службе обезбеђења а повремено и са осталим запосленима у казненом заводу. Када је реч о осуђеним лицима која казну затвора издржавају у *Посебном одељењу*¹⁴ ситуација је другачија, јер они по правилу казну затвора издржавају појединачно. Са друге стране, осуђена лица имају право и на комуникацију и контакт са спољним светом који се може остварити на различите начине. Начин остваривања комуникације и контакта се разликује у зависности од тога да ли је реч о осуђеним лицима на која се примењује Закон о извршењу кривичних санкција¹⁵ или се примењује Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.

Условно се може рећи да се комуникација и контакт осуђеног са спољним светом разликује у зависности од тога да ли је реч о *нејојсредној комуникацији и контакту* или не. Под непосредној комуникацији и контактом сматрамо право осуђеника на посете или *нејојсредну визуелну комуникацију* са лицима која нису лишена слободе. Право на посете чланова породице зависи од тога где осуђени издржава казну затвора, тј. да ли осуђени издржава казну у Посебном одељењу или не. Свакако да је за осуђеника од већег значаја погодност да он посећује чланове породице, али та погодност је могућа само за „најбоље“ осуђенике. Такође, за осуђеника је од посебног значаја када има право да са члановима породице буде у контакта без присуства других осуђених лица и припадника службе обезбеђења.

2.1. О праву на посете и погодностима осуђеника из опште осуђеничке популације и остваривању контакта у вези са радом изван завода

Иако је право на посете осуђенику и посета осуђеника члановима породице најчешћи начин остваривања контакта са спољним светом, постоји и други начини који омогућавају да осуђени буде у контакту са спољним светом а да то нису чланови његове породице. То је могуће приликом изласка у град, радног ангажовања изван завода и др. У наведеним примерима осуђени може да буде у на кратко време у контакту са лицима која пре одласка у затвора нису познавала.

¹⁴ У Посебном одељењу казну затвора издржавају осуђена лица на која се примењује Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 72 од 3. септембра 2009, 101 од 29. децембра 2010. (у даљем тексту ЗКЗ). ЗКЗ се примењује на „најопасније осуђенике“. Вид. Иван Милић, Упућивање најопаснијих осуђеника на издржавање казне затвора, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 3/2020, 312-328. Према ЗКЗ: за извршење изречене казне затвора за кривична дела на која се примењује ЗКЗ образује се Посебно одељење за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала у казнено-поправном заводу затвореног типа са посебним обезбеђењем. Вид. чл. 2 ст. 1 ЗКЗ.

¹⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени гласник РС*, број 55 од 23. маја 2014, 35 од 21. маја 2019. (у даљем тексту ЗИКС)

Као кључно право на комуникацију са спољним светом, очување и продубљивање породичних односа јесте право на посете.¹⁶ Право на посете, у оквиру опште затворске популације, имају сва осуђена лица. Важно је у овом делу рада нагласити и да је право на посете чланова породице и остваривање контаката ван затворске установе, као значајно право свих осуђених лица, прописано и најзначајнијим међународним актима којима се успостављају минимални стандарди поступања са осуђеним лицима на казну затвора: Стандардним минималним правилима о поступању са осуђеницима¹⁷ и Европским затворским правилима.¹⁸ Међутим, обим права као и остваривање посебних погодности (додатних или допунских права) везаних за право на посете зависе од категорије у коју је сврстано осуђено лице. Осуђени из обичне затворске популације имају право на посету два пута месечно и то од стране брачног друга, деце, родитеља усвојеника, усвојитеља и осталих сродника по правој линији и у побочној до четвртог степена крвног и тазбинског сродства, као и хранитеља, храњеника и старатеља, а на основу члана 90. Закона о извршењу кривичних санкција, док посета трајање најкраће један час.¹⁹ Право на посете подразумева и право на проширивање круга лица која могу да га посећују, нпр. даљи сродници, пријатељи или друга лица, а одлуку о томе доноси управник завода. Право на посете подразумева и право на посете у посебним просторијама са брачним другом, дететом или другим блиским

¹⁶ Аутори овог рада објавили су рад: Иван Милић, Здравко Грујић, Право осуђених лица на посете чланова породице и остваривање контаката ван завода, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2024, 203–222. Објављени рад је почетак истраживања аутора, тако да је овај чланак наставак истраживања аутора у овој значајној области у извршењу казне затвора.

¹⁷ *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners* (The Nelson Mandela Rules). Текст Стандардних минималних правила о поступању са осуђеницима доступан на: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonsreform/Nelson_Mandela_Rules-E-book.pdf, 15.01.2025.

¹⁸ *European Prison Rules*, Текст Европских затворских правила доступан на: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>, приступ 15.01.2025. Ближа правила наведена су у: Иван Милић, Здравко Грујић (2022), *op. cit.*, 206–207.

¹⁹ ”Остала правила у погледу посете ових чланова породице уређују се Правилником о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, *Службени гласник РС*, бр. 110 од 14. октобра 2014, 79 од 23. септембра 2016. (у даљем тексту ПоКР). Прво, предвиђа се којим данима се обавља посета, а она се обавља суботом или недељом и у дане нерадног државног празника. Друго, посета се обавља у времену од 9,00 до 17,00 часова. У погледу посете чланова породице, *Правилником о кућном реду* даје се и одређена дискрециона права управнику казног завода. Прво, управник може да одобри и да посета траје дуже од једног часа. Притом се не предвиђа колико може та посета да траје најдуже. Оправдано би било да се осуђеном дозволи посета дуже од једног часа због његовог доброг владања за време издржавања казне. Друго, управник казног завода може да одобри посете и другим данима ако за то постоје оправдани разлози. Могуће је да се, на пример, у једном казненом заводу налази велики број осуђених лица и да није могуће да се посета обавља само суботом и недељом.” Иван Милић, Здравко Грујић (2022), *op. cit.*, 206–207.

лицем, једном у два месеца и у трајању од три сата. Проширена права осуђених лица могу се остваривати и у контексту права на посете односно остваривање контаката посеђивањем породице или сродника викендом или празницима али је обим ових права стриктно нормативно регулисан и зависи од групе у коју је осуђени сврстан. Одређивање групе осуђеном лицу дефинише и коришћење осталих посебних права, односно погодности и обим њиховог коришћења.

Тако је Правилником о третману програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица²⁰ предвиђено да осуђено лице коме је одређена категорија А1 добија сва проширена права у оквиру завода, као и проширена права и погодности које се користе изван завода, и то: 1) пријем посета изван завода у трајању од осам сати – два пута месечно; 2) слободан излазак у град једном месечно у трајању од осам сати; 3) посета породици и сродницима о викенду и празницима у укупном трајању до 120 сати месечно, а у месецу у ком је нерадни државни или верски празник до 144 сата. Осуђени коме је одређена група А2, добија сва проширена права у оквиру завода, као и проширена права и погодности које се користе изван завода, и то: 1) пријем посета изван завода у трајању од осам сати – два пута месечно; 2) слободан излазак у град једном месечно у трајању од осам сати; 3) посета породици и сродницима о викенду и празницима у укупном трајању до 96 сати месечно, а у месецу у ком је нерадни државни или верски празник до 120 сати. Осуђени коме је одређена група Б1, може добити проширена права у оквиру завода, као и проширена права и погодности које се користе изван завода, и то: 1) пријем посета изван завода у трајању од осам сати – једном месечно; 2) слободан излазак у град у трајању од осам сати једном у два месеца; 3) посета породици и сродницима о викенду и празницима у укупном трајању до 72 сата месечно, а у месецу у ком је нерадни државни или верски празник до 96 сати. Осуђени коме је одређена група Б2, може добити проширена права у оквиру завода, као и проширена права и погодности које се користе изван завода, и то: 1) пријем посета изван завода у трајању од осам сати – једном месечно; 2) слободан излазак у град у трајању од осам сати једном у два месеца; 3) посета породици и сродницима о викенду и празницима у укупном трајању до 48 сати месечно, а у месецу у ком је нерадни државни или верски празник до 72 сата. Осуђени коме је одређена група А1, А2, Б1 и Б2, може добити проширена права у оквиру завода, као и проширена права и погодности које се користе изван завода, и то: 1) наградно одсуство из завода до седам дана у току године, сразмерно времену проведеном на издржа-

²⁰ Правилник о третману програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица, *Службени гласник РС*, број 66 /2015-33 од 27. јула 2015. године. (у даљем тексту ПоТ)

вању казне; 2) коришћење годишњег одмора изван завода.²¹ Осуђени коме је одређена група B1, у зависности од оствареног програма поступања и реализације индивидуалних циљева, на предлог стручног тима, може добити проширена права у оквиру завода, и то: 1) проширено право на пријем пакета – једном месечно; 2) проширено право на број посета – једном месечно; 3) проширено право на круг лица која могу посетити осуђеног (даљи сродници, пријатељи и други); 4) проширено право на пријем посета без надзора у просторијама за посете – једном месечно; 5) проширено право на пријем посета у посебним просторијама – једном месечно; 6) проширено право на погоднији смештај. Осуђени коме је одређена група B2, у зависности од оствареног програма поступања и реализације индивидуалних циљева, може добити проширена права у оквиру завода, и то: 1) проширено право на пријем пакета – једном месечно; 2) проширено право на број посета – једном месечно; 3) проширено право на круг лица која могу посетити осуђеног (даљи сродници, пријатељи и други); 4) проширено право на пријем посета без надзора у просторијама за посете – једном у два месеца; 5) проширено право на пријем посета у посебним просторијама – једном у два месеца; 6) проширено право на погоднији смештај.

Важно право осуђених лица, у контексту ресоцијализације и успешне реинтеграције у друштвену заједницу, представља право на рад и то у делу који се односи на комуникацију са спољним светом, односно право на рад изван завода или право осуђеног лица осуђеног на казну затвора до шест месеци да настави да обавља свој посао изван завода. О начину упошљавања осуђеног лица, у или ван завода, одлучује управник завода на предлог стручног тима. ЗИКС предвиђа, у члану 103, да на молбу лица које је први пут осуђено на казну затвора до шест месеци, директор Управе може одобрити да за време трајања казне обавља послове на радном месту не коме је било запослено у време пријема налога за издржавање казне, ако за то постоје оправдани разлози, а кривично дело за које је осуђено није у вези с тим пословима.

Може се закључити да се на овај начин омогућава да осуђени не прекида контакте са лицима са којима је раније био у контакту, али и да остварује контакте са другим лицима, стиче или задржава радне навике и контакт са другим запосленим лицима, а то све утиче на процес успешне ресоцијализације осуђеника и једноставнији поступак социјалне интеграције у заједницу након издржане казне затвора.

Осим непосредне комуникација и контакта, осуђени може да остварује „комуникацију“ са спољним светом и путем „дописивања“ и „телефонских разговора“.

²¹ Коришћење годишњег одмора изван завода одређује се сразмерно групи у коју је осуђени разврстан и то: Група B2 – две петине утврђеног годишњег одмора; Група B1 – три петине утврђеног годишњег одмора; Група A2 – четири петине утврђеног годишњег одмора; Група A1 – користи цео годишњи одмор.

3. КОМУНИКАЦИЈА СА СПОЉНИМ СВЕТОМ ПУТЕМ ДОПИСИВАЊА И ТЕЛЕФОНСКИХ РАЗГОВОРА

Осуђена лица на издржавању казне затвора имају право да комуницирају са спољним светом и путем слања и пријема писама као и путем телефонских разговора. Остваривање комуникације зависи од тога о којим осуђеним лицима је реч. Условно се може рећи, имајући у виду да два закона уређују извршење казне затвора, да се у Републици Србији на издржавању казне затвора налазе две категорије осуђеника, и то: 1. општа затворска популација (општа популација лица осуђених на казну затвора) – осуђени чије извршење казне затвора уређује Закон о извршењу кривичних санкција; и 2. посебне категорије осуђених лица на казну затвора – осуђени на казну затвора чије извршење уређује Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.²²

4. ПРАВО ОСУЂЕНИХ ЛИЦА ИЗ ОПШТЕ ЗАТВОРСКЕ ПОПУЛАЦИЈЕ НА КОМУНИКАЦИЈА СА СПОЉНИМ СВЕТОМ ПУТЕМ ДОПИСИВАЊА И ТЕЛЕФОНСКИХ РАЗГОВОРА

Осуђена лица из опште затворске популације издржавају казну затвора су она на која се примењују, пре свега ЗИКС али и подзаконски акти донети на основу њега. Реч је о лицима која су осуђена за најразноврснија кривична дела, на краће или најдуже затворске казне. На основу ЗИКС али и ПоКР долази се до закључка да ова осуђена лица имају право на поднесак, дописивање и телефонски разговор. Остваривање одређених права зависи и од типа *казненог завода и одељења* у којем осуђени издржава казну.

4.1. Право на поднеске

Осуђени за време издржавања казне затвора има своја права и обавезе. У појединим случајевима поставља се питање да ли осуђени може да оствари своја права у оном обиму која су гарантована уставом, законима и подзаконским актима. Примера ради, спаваоница мора бити толико пространа да на сваког осуђеног дође најмање осам кубних метара и четири квадратна метра простора.²³ С тим у вези, ако осуђеном није остварено ово право он има

²² Аутори су користи и термине „обични осуђеници” и „посебни осуђеници”. Вид. Здравко Грујић, Иван Милић, *Права лица осуђених на казну затвора у кривичном извршном законодавству Републике Србије*, *Зборник радова „Двадесет година Дејтонској мировној споразуми”*, Источно Сарајево, 2017, 816–817. Преузето од: Иван Милић, Здравко Грујић (2022), *op. cit.*, 205.

²³ Вид. чл. 79 ЗИКС.

право да се поднеском обрати одређеним органима ради остваривања овог права. Не може се осуђеном дозволити да шаље поднеске коме он хоће, већ само онима којима то прописи дозвољавају. Право на подношење поднесака уређује ЗИКС и ПоКР. Према ЗИКС осуђени има право да *надлежним органима*²⁴ упућује поднеске.²⁵ ЗИКС не прецизира који су то надлежни органи, али зато то питање уређује ПоКР, а њиме се предвиђа да осуђени може без ограничења и надзора упућивати поднеске браниоцу, судовима, Заштитнику грађана или другим државним органима и међународним органима и организацијама за заштиту људских права.²⁶ Дакле, не „затвара“ се круг надлежних органа којим се може подносити поднесак.²⁷ Логично би било да осуђени подноси поднеске оним органима који су надлежни за одређена питања која су наведена у поднесцима.

Посебна правила у погледу органа којима се може поднети поднесак важе када је реч о *страним држављанима*. Страни држављанин може се поднеском обратити дипломатско-конзуларном представнику земље чији је држављанин, односно државе која штити његове интересе, а осуђени чије интересе не штити ниједна држава може се поднеском обратити надлежним органима Републике Србије и надлежним међународним организацијама.²⁸ Поднесци се на надзиру, тј. „затворске власти“ не читају поднеске осуђеника. Овакво решење ЗИКС говори о томе да осуђени има право да неограничено упућује поднеске. Треба истаћи и то да ово право имају сва осуђена лица независно од тога у којем одељењу издржавају казну нити од тога која има је група додељена.

Посебна правила важе и када је реч о самој процедуре пријама и упућивања поднесака. Осуђени поднеске прима и упућује *преко завода* у затвореној коверти, *о свом трошку*, о чему се издаје потврда.²⁹ Међутим, управник завода на молбу осуђеног који нема новчаних средстава може одобрити слање поднесака о трошку завода.³⁰ Завод издаје осуђеном потврду о пријему писмена која садржи име пошиљаоца, датум и број под којим је заведено писмо.³¹

²⁴ На пример, осуђено лице може да се помилује. Према Закону о помиловању, *Службени гласник РС*, бр. 49 од 24. новембра 1995, 50 од 13. децембра 1995 – исправка, поступак за помиловање покреће се молбом или по службеној дужности – чл. 4 ст. 1. Дакле, када осуђени не би могао да поднесе молбу, он не би могао ни да покрене поступак за помиловање.

²⁵ Чл. 86 ст. 1 ЗИКС.

²⁶ Чл. 37 ст. 1 ПоКР.

²⁷ Може се рећи да се на овај начин поднесци шаљу *изван* казног завода. С тим у вези, не треба мешати ове поднеске са поднесцима које осуђени може да достави у казном заводу. Наиме, осуђени се може, ради остваривања својих права, *поднеском* обратити начелнику или другом овлашћеном лицу из одговарајуће службе завода. Вид. чл. 126 ст. 1 ЗИКС.

²⁸ Чл. 86 ст. 2 ЗИКС.

²⁹ Чл. 37 ст. 3 ПоКР.

³⁰ Чл. 86 ст. 5 ЗИКС.

³¹ Чл. 86 ст. 3 ЗИКС.

4.2. Право на дописивање

Право на дописивање је веома значајно право осуђеника. На тај начин осуђени има могућност да комуницира са „спољним светом“.³² Прописи *не ољраничавају* са киме осуђени може да се дописује. Може се претпоставити да ће осуђени на овој начин да комуницира са члановима породице и блиским лицима. Да ли ће осуђени да користи ово право зависи, на пример, од тога да ли има коме да *љише* и да ли има ко њему да *љише*. Да би осуђени користио ово право потребно је да постоји један претходни услов који се тиче самог осуђеника – а то је да је осуђени *љисмен*. С тим у вези, може се поставити питање да ли осуђеном који је неписмен може неки други осуђеник да пише писма у његово име и да му чита писма. ЗИКС, такву радњу не забрањује. Долази се до закључка да је то могуће. Потребно је да осуђени поседује и прибор за писање.³³ С тим у вези, ПКР предвиђа које ствари осуђени може да има код себе за време издржавања казне затвора а једна од њих је и *љрибор за љисање*.³⁴ Осуђени има *неољраничено љправо* на дописивање о свом трошку. Како би се обезбедила тајност писма осуђени прима и шаље писмо у затвореној коверти. Пријем и отпремање поште врши се преко завода.³⁵

Са друге стране, поставља се питање да ли се писма која осуђени шаље и прима *надзиру* и да ли се право осуђеника на дописивање може *ускрајити*. Одговор на ово питања зависи од тога у којем *казненом заводу* или *одељењу завода* осуђени издржава казну. С тим у вези, текст писма *може* да се надзире али само ако је реч о осуђенима који издржавају казну затвора у заводу затвореног и затвореног типа са посебним обезбеђењем или затвореном одељењу завода. Овакво решење је предвиђено јер се у наведеним заводима и одељењима на издржавање казне налазе осуђена лица која су према ЗИКС и подзаконским актима који су донети на основу њега *ољасније осуђеници*. У заводу затвореног и затвореног типа са посебним обезбеђењем, по правилу,³⁶ казну затвора издржавају осуђена лица на дугогодишњу казну која су кривично дело извршила са умишљајем.³⁷ Са друге стране, према ЗИКС у заво-

³² На тај начин осуђени може да сазна шта се дешава изнад „затворских зидина“.

³³ О дописивању осуђеника вид. О. Ш. Петросян, Цифровизация и права осужденных к лишению свободы: национальные стратегии реализации минимальных правил ООН, *Горизонты љуманићарноо знания*, 5/2020, 19.

³⁴ Вид. чл. 20 ПоКР.

³⁵ Вид. чл. 36 ст. 2 ПоКР.

³⁶ Кажемо по правилу јер правила у вези распоређивањем и накнадног распоређивања осуђеника у казнене заводе могу да доведу и до другачијег решења.

³⁷ Тако се, на пример, између осталих у Казнено-поправни завод у Пожаревцу – Забели упућују лица мушког пола којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободe у вези с кривичним делом прелази двадесет година, а која имају пребивалиште, односно боравиште на територији Виших судова

дима могу постојати отворена, полуотворена и *затворена одељења*.³⁸ У затвореним одељењима разврставају се „најопаснији“ осуђеници.³⁹ Међутим, *затворске власи* не могу по свом нахођењу да одлучују која ће писма осуђеника надzirати, већ за надзор писма мора да постоји одређена *одлука* која се доноси у одговарајућој *процедури*. Одлуку о надзору текста писма може да донесе судија за извршење кривичних санкција. Он ће такву одлуку донети ако се на тај начин доприноси откривању или спречавању нових кривичних дела. Судија за извршење може донети такву одлуку на *предлоз* управника завода или директора Управе. Из истих разлога и у истој процедури судија за извршење може ускратити дописивање. Према ЗИКС одлука о надзору текста писма или ускраћивању дописивања преиспитује се на свака два месеца.⁴⁰ Овакво решење значи да судија за извршење унапред не одређује колико тачно надзор/забрана траје. Осуђени на одлуку судије има право жалбе у року од три дана већу суда. Жалба не одлаже извршење одлуке.⁴¹ Дакле, надзор садржаја писама не спроводи се *ишјано*, тј. надзор се не спроводи без знања осуђеника. Текст писма може се надzirати тек када суд донесе одлуку о томе.

Постоји још једно правило у вези дописивања. У случају сумње да се писмена кореспонденција користи за слање и примање недозвољених ствари, писмо упућено осуђеном, као и писмо које он упућује, отвориће се у његовом присуству и прегледати. Недозвољене ствари ће се одузети.⁴² Овакво решење је сасвим оправдано, а поставља се питање дисциплинске или кривичне одговорности у вези са пронађеним недозвољеним стварима.

у Врању, Зајечару, Јагодини, Крушевцу, Краљеву, Крагујевцу, Лесковцу, Неготину, Нишу, Новом Пазару, Пироту, Прокупљу и Чачку. Вид. чл. 8 Правилника о упућивању осуђених, прекршјајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција, *Службени гласник РС*, број 31 од 1. априла 2015. Према Уредби о оснивању завода за извршење кривичних санкција у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 20 од 10. марта 2006, 89 од 2. новембра 2009, 32 од 14. маја 2010, 53 од 20. јула 2011, 11 од 17. фебруара 2017, 13 од 4. фебруара 2022. Казнено-поправни завод у Пожаревцу – Забели основан је као казнено-поправни завод затвореног типа са посебним обезбеђењем. Вид. чл. 3 Уредбе.

³⁸ Чл. 16 ЗИКС.

³⁹ У затворено одељење разврстава се осуђени од кога се очекује отежана адаптација на заводске услове, који представља опасност за осуђене или запослене, који има битно умањене капацитете за промену и висок степен ризика. У затворено одељење може бити разврстан и осуђени са ниским или средњим степеном ризика, ако се против њега води кривични поступак за кривично дело за које је забрањена казна затвора у трајању од три године или преко три године, ако му је изречена нова правноснажна казна затвора у трајању од три године или преко три године, ако издржава казну затвора у трајању од пет или више година или ако је на извршење казне приведен по потерници или спроведен из притвора. Вид. чл. 17 ПоГ.

⁴⁰ Чл. 87 ст. 3 ЗИКС.

⁴¹ Чл. 87 ст. 4 ЗИКС.

⁴² Чл. 87 ст. 5 ЗИКС.

4.3. Право на телефонски разговор

Поседовање мобилног телефона је данас правило, али и других средстава за комуникацију на даљину. Са друге стране, осуђена лица немају право да поседују мобилни телефон нити друга средства за комуникацију на даљину за време издржавања казне затвора. Процедура приликом уласка у казни завод устројена је тако да се осуђени као и лица која посеђују осуђеника претресају, тако да је могућност уношење недозвољених предмета сведена на минимум. Ако би се открило да осуђени поседује мобилни телефон или друга средства за комуникацију на даљину тај осуђени би дисциплински одговарао.⁴³

Са друге стране, осуђени има право на *телефонске разговоре*. Осуђени има право на телефонске разговоре о свом трошку. Детаљније правила у вези телефонских разговора уређује ПоКР. Колико често осуђени може да телефонира зависи од *одељена* у којем је разврстан. Домашај права на телефонски разговор осуђеника зависи од врсте одељења у којем је распоређен.⁴⁴ Дакле, није од значаја тип, нити врста казног завода, већ само *одељење* у оквиру казног завода. Постоје два правила.⁴⁵

1. Осуђени који је разврстан у *затворено одељење* може да телефонира најмање четири пута недељно. Сада се поставља питање колико пута може највише и ко одлучује о томе. Очигледно да се у томе није водило рачуна приликом доношења ПоКР. Долази се до закључка да највише може седам пута недељно. Међутим, на тај начин се они изједначавају са осуђеницима којима имају право на телефонирање свакодневно.

2. Осуђени који је разврстан у *полупотворено и потворено одељење* може телефонирати свакодневно, у складу са могућностима завода.

Завод обезбеђује потребан број телефонских говорница, у зависности од броја осуђених. Телефонирање се обавља на основу распореда који се унапред објављује – ово правило би требало да се односи на осуђена лица у затвореном одељењу. Телефонски разговори укупно трају, по правилу, најдуже петнаест минута⁴⁶ – ово правило би требало да се односи на осуђена лица у затвореном одељењу.

⁴³ Реч је о тежем дисциплинском преступу. Са друге стране, уколико посетилац покуша да унесе недозвољене предмете или ствари посета ће се прекинути или се неће дозволити. Вид. чл. 47 ПоКР. О дисциплинској одговорности осуђеника вид. Иван Милић, Дарко Димовски, Кажњавање осуђених лица – дисциплинске мере, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 1/2016, 219-231; Драгиша Дракић, Иван Милић, Утврђивање истине у дисциплинском поступку који се води против осуђеног за време издржавања казне затвора, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 2/2016, 475-491.

⁴⁴ Александра Илић, *Коментар Закона о извршењу кривичних санкција*, Београд, 2022, 203.

⁴⁵ Вид. чл. 38 ПоКР.

⁴⁶ О трајању телефонских разговора вид. „Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации“ от 08.01.1997 N 1-ФЗ (ред. от 25.10.2024) (с изм. и доп., вступ. в силу с 20.12.2024) – статья 92.

У погледу надзора и ускраћивања права не телефонски разговор важе иста правила као и када је реч о дописивању.

5. ПРАВО ПОСЕБНИХ КАТЕГОРИЈА ОСУЂЕНИКА НА КАЗНУ ЗАТВОРА НА КОМУНИКАЦИЈА СА СПОЉНИМ СВЕТОМ ПУТЕМ ДОПИСИВАЊА И ТЕЛЕФОНСКИХ РАЗГОВОРА

Осуђена лица која казну затвора издржавају у Посебном одељењу такође имају право на комуникација са спољним светом путем дописивања и телефонских разговора, али се то право разликује у односу на осуђенике из опште затворске популације. Пре свега се у ЗКЗ али и у Правилнику о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала⁴⁷ налазе одредбе које уређују ова значајна питања. Никако не треба заборавити да се ЗКЗ позива на сходну примену одредаба ЗИКС. На основу ЗКЗ и ПоКРПО долази се до закључка да ова осуђена лица имају право на дописивање и телефонски разговор.

5.1. Право на дописивање

Правила која се тичу дописивања осуђеника у посебном одељењу се значајно разликују у односу на осуђена лица на која се примењује ЗИКС. Прва разлика се односи на круг лица са којима осуђени може да се дописује. Осуђени има неограничено право на дописивање са брачним другом, децом, родитељима, усвојеником, усвојитељем, братом и сестром (у даљем тексту: блиски сродници).⁴⁸ Међутим, осуђени се може дописивати и са другим лицима, уз сагласност председника суда, односно овлашћеног судије.⁴⁹ Што се тиче *надзора* садржаја писма правило је да се садржај писама *надзире*,⁵⁰ али важи и један изузетак. Садржај писама се *не надзире* у случајевима дописивања са браниоцем, надлежним судом, министарством надлежним за правосуђе, међународним организацијама које се баве заштитом људских права и Заштитником грађана. Овакво решење ЗКЗ подсећа на решење ЗИКС у погледу *поднесака*. Дакле, ЗКЗ *начело* не прави разлику између поднесака и дописивања, али у погледу надзора постоји разлика.

ЗКЗ предвиђа и могућност ускраћивања или ограничавања права на дописивање. На предлог управника завода или директора Управе, ако то

⁴⁷ Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 18 од 26. марта 2010, 43 од 17. маја 2013, 76 од 8. августа 2017, 8 од 31. јануара 2020, 45 од 2. јуна 2023. (у даљем тексту ПоКРПО)

⁴⁸ Чл. 34 ст. 1 ЗКЗ.

⁴⁹ Чл. 34 ст. 2 ЗКЗ.

⁵⁰ Чл. 35 ст. 1 ЗКЗ.

налажу разлози одржавања реда, сигурности и безбедности, спречавања извршења кривичних дела или заштите оштећених, председник суда, односно овлашћени судија, може донети одлуку да се право на дописивање ограничи или ускрати на одређено време.⁵¹ Против одлуке председника суда, односно овлашћеног судије, осуђени има право жалбе председнику Апелационог суда у року од три дана од дана достављања одлуке. Жалба не одлаже извршење одлуке.⁵² Пријем и отпремање поште обавља се преко Посебног одељења. О свим отпремљеним или примљеним писмима води се посебна евиденција.⁵³

5.2. Право на телефонски разговор

Право осуђеника на телефонски разговор у Посебном одељењу је знатно ограничено у односу на осуђеника на које се примењује ЗИКС, и то у погледу лица са којима може да обавља телефонски разговор, броју разговора и надзору.⁵⁴

Прво, осуђени има право на телефонски разговор са *блиским сродницима*, највише *два њуџа месечно*. Изузетно, управник завода, уз сагласност председника суда, односно овлашћеног судије, може одобрити телефонски разговор и са другим лицима. Што се тиче надзора разговора – телефонски разговор се *надзире и снима*, о чему се води посебна евиденција. Једино се не надзире и не снима телефонски разговор са *браниоцем*. Посебно одељење обезбеђује потребан број телефонских говорница у зависности од броја осуђених.⁵⁵ Телефонирање се обавља на основу распореда који се унапред објављује. Телефонски разговори укупно трају најдуже 15 минута.

Иако се на осуђена лица примењује ЗКЗ то не значи да су сва она у истом правном положају, већ се и ова лица одређују у одређене групе. С тим у вези, ако су распоређени у „боље групе“ могу добити и право на већи број телефонских разговора. Примера ради, ако је осуђени у групи група В1 може му се одобрити проширено право на број телефонских разговора – највише четири пута недељно.⁵⁶

ЗАКЉУЧАК

За лица која су на слободи комуникација путем коришћења мобилног телефона је правило. Са друге стране, комуникација путем слања „писма

⁵¹ Чл. 34 ст. 3 ЗКЗ.

⁵² Чл. 34 ст. 4 ЗКЗ.

⁵³ Вид. чл. 35 ПоКРПО.

⁵⁴ Вид. чл. 36 ЗКЗ.

⁵⁵ Вид. чл. 37 и 38 ПоКРПО.

⁵⁶ Вид. чл. 136 ПоКРПО.

поштом“ данас није толико заступљена из разлога постојања савремених *електронских могућности* за комуникацију. Одласком на издржавање казне затвора у казненом заводу осуђеном је ограничена комуникација са спољним светом, а у раду је предочено на коју комуникацију он има право. Одласком на издржавање казне затвора осуђени сазнаје колики значај има комуникација и контакти са спољним светом.

Само мали број осуђеника неће једног дана изаћи из затвора. То су она осуђена лица која су на издржавању казне доживотног затвора и она лица која нису жива дочекала издржавање казне. Осуђена лица након изласка из казног завода, било да су издржала казну у целости или да су по другом правном основу нашли на слободи, по правилу се враћају у места где су живели пре одласка на издржавање казне. Они се враћају животу на слободи. Није једноставно за осуђена лица а посебно за она која су већи број година провела у затвора да се привикну животу на слободи. Посебно је питање односа државе и заједнице према лицима која су била у затвору. С тим у вези, зато је за осуђеника веома важно да не кида контакте са члановима породице и другим блиским лицима која су на слободи за време док је он у затвору.

Правила у вези поднесака, дописивања и телефонских разговора уређени су важећим прописима, јер правила у затвора морају да буду јасна. Да ли ће користити право на комуникацију са спољним светом зависи од самог осуђеника, а такође зависи и од лица која (не)желе да комуницирају са осуђеним. Неспорно је да у појединим случајевима комуникација осуђеника може да утиче негативно на његову ресоцијализацију и то уколико је у комуникацији са лицима која су из криминалног свега и која подстичу осуђеника на лоше владање у затвору или можда и на извршење кривичног дела.

Имајући у виду савремене тенденције у области извршења казне затвора, која се огледају у прописивању бољих услова за осуђеника требало би размислити како би се и у Републици Србији право осуђеника на комуникацију са спољним светом побољшало. С тим у вези, треба узети у обзир постојање савремених средстава за комуникацију на даљину и њихову могућност коришћена у казним заводима. Права на комуникацију са спољним светом и адекватан обим њиховог коришћења несумњиво представљају предуслов успешног процеса ресоцијализације осуђеног лица и основу за укључивање у друштвену заједницу након издржане казне.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Александра Илић, *Коментар Закона о извршењу кривичних санкција*, Београд, 2022.
- Драган Крстић, *Психолошки речник*, Београд, 1988.

Драгиша Дракић, Иван Милић, Утврђивање истине у дисциплинском поступку који се води против осуђеног за време издржавања казне затвора, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 2/2016.

Ђорђе Игњатовић, *Криминологија*, Београд, 2023.

Здравко Грујић, *Алтернативне казни затвора*, Косовска Митровица, 2020.

Здравко Грујић, Иван Милић, Права лица осуђених на казну затвора у кривичном извршном законодавству Републике Србије, *Зборник радова „Двадесет година Дејтонској мировној сјоразума“*, Источно Сарајево, 2017.

Зоран Стевановић, *Затворски сисѿеми у свейу*, Београд, 2012.

Иван Милић, Дарко Димовски, Кажњавање осуђених лица – дисциплинске мере, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 1/2016.

Иван Милић, Здравко Грујић, Право осуђених лица на посете чланова породице и остваривање контаката ван завода, *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду*, 1/2024.

Иван Милић, Упућивање најопаснијих осуђеника на издржавање казне затвора, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 3/2020.

Јасмина Играчки, *Ефекти затвора у ресоцијализацији осуђеника*, Београд, 2022.

Милан Милутиновић, *Пенологија*, Београд, 1992.

Мишел Фуко, *Надзирајѿи и кажњавајѿи – насѿанак затвора*, Сремски Карловци – Нови Сад, 1997.

Рајка Млађеновић Купчевић, *Основи ѿенологије*, Сарајево, 1981.

Слободанка Константиновић-Вилић, Миомира Костић, *Пенологија*, Ниш, 2011.

* * *

О. Ш. Петросян, Цифровизация и права осужденных к лишению свободы: национальные стратегии реализации минимальных правил ООН, *Горизонѿи ѿуманийарноѿо знания*, 5/2020.

* * *

Ashley Rubin, *History of the Prison*, In Mathieu Deflem (Ed.) *The Handbook of Social Control*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2019, 1-10.

European Prison Rules, Текст Европских затворских правила доступан на: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>, приступ 15.01.2025.

Malcolm M. Feeley and Jonathan Simon, *The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and Its Implications*, *Criminology*, Vol. 30, No. 4, 1992, 449-472.

The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (The Nelson Mandela Rules). Текст Стандардних минимална правила о поступању са осуђеницима доступан на: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prisonsreform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf, 15.01.2025.

* * *

Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени ѿласник РС*, бр. 72 од 3. септембра 2009, 101 од 29. децембра 2010.

Закон о извршењу кривичних санкција, *Службени ѿласник РС*, број 55 од 23. маја 2014, 35 од 21. маја 2019.

Закон о помиловању, *Службени њласник РС*, бр. 49 од 24. новембра 1995, 50 од 13. децембра 1995 – исправка.

Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора, *Службени њласник РС*, бр. 110 од 14. октобра 2014, 79 од 23. септембра 2016.

Правилник о кућном реду Посебног одељења за издржавање казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени њласник РС*, бр. 18 од 26. марта 2010, 43 од 17. маја 2013, 76 од 8. августа 2017, 8 од 31. јануара 2020, 45 од 2. јуна 2023.

Правилник о третману програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица, *Службени њласник РС*, број 66 /2015-33 од 27. јула 2015.

Правилник о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција, *Службени њласник РС*, број 31 од 1. априла 2015.

Уредба о оснивању завода за извршење кривичних санкција у Републици Србији, *Службени њласник РС*, бр. 20 од 10. марта 2006, 89 од 2. новембра 2009, 32 од 14. маја 2010, 53 од 20. јула 2011, 11 од 17. фебруара 2017, 13 од 4. фебруара 2022.

* * *

“Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации” от 08.01.1997 N 1-ФЗ (ред. от 25.10.2024) (с изм. и доп., вступ. в силу с 20.12.2024)

Zdravko V. Grujić

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Law, Priština, Kosovska Mitrovica

zdravko.grujic@pr.ac.rs

ORCID ID: 0000-0001-7433-1468

Ivan D. Milić

University of Novi Sad

Faculty of Law Novi Sad

i.milic@pf.uns.ac.rs

ORCID ID: 0000-0002-7916-5590

Communication with the Outside World as a Prerequisite for the Resocialization and Social Reintegration of Convicted Persons

Abstract: *The position of a convicted person serving a prison sentence is determined in multiple ways and depends on numerous factors. Basically, the normative framework defines the rights, obligations and responsibilities of convicted persons serving a prison sentence and determines the rules and expected behavior of convicted persons in penitentiary institutions. Their position also depends on the institution where the imprisonment is executing and to which the person is sent to serve the sentence, the architectural arrangement, spatial and functional capacities of the institution, the structure of the convict population, the convict subculture, security, assessment of the degree of risk, the established program for dealing with the convicted person and numerous other circumstances. The scope of basic rights, especially extended rights (conveniences) of convicted persons depends on the category assigned to the convicted person, but also on the fact that determines whether it is a convicted person who represents part of the general prison population or a convict who belongs to a special prison population. Exercising the rights, above all the rights to communicate with the outside world of convicted persons, is indisputably a prerequisite for the successful implementation of the treatment program and the realization of resocialization, but also the social reintegration of the convicted person after serving his sentence. The authors, as a logical continuation of the work that analyzed the rights of convicted persons to visit family members and establish contacts outside the institution, using, first of all, the normative-legal method, analyzed the rights of convicted persons that are related to communication with the outside world and are provided for in the basic laws in the field of criminal-enforcement law and by-laws and refer to both categories prison population. The goal of the work is to indicate to what extent*

the realization of communication with the outside world of the convict is a prerequisite for successful communication, implementation of the treatment program, realization of resocialization as an one of the purpose of punishment, i.e. enabling social reintegration into the community after serving the sentence.

Keywords: *communication with the outside world, rights of convicted persons, prison sentence.*

Датум пријема рада: 7. 3. 2025.

Датум прихватања рада: 5. 5. 2025.